

TÜRKİYE'DE YENİ EKONOMİNİN OLUŞUM SÜRECİNİ HIZLANDIRMAYA YÖNELİK UYUM ÇABALARI

Doç.Dr. Salih BARIŞIK
Zonguldak Karaelmas Üniversitesi
İİBF İktisat Bölümü
sbarisik70@yahoo.com

Uzm. Oya YİRMİBEŞCİK**
Zonguldak Karaelmas Üniversitesi
Dil Eğitim Merkezi
oyayirmibescik@karaelmas.edu.tr

ÖZET

Son çeyrek yüzyılda dünya ekonomisinde küreselleşme olgusu ile birlikte hızlı bir dönüşüm yaşanmaktadır. Bu dönüşüm bilgi teknolojilerine dayalı ekonomik ilişkilerin ve mevcut iş olanaklarının yeni iletişim ortamlarını kullanarak yeniden şekillenmesi olarak tanımlanan yeni ekonomi ile ifade edilmektedir. Türkiye'de küreselleşen dünyada yeni ekonominin oluşum sürecini hızlandırmak amacıyla son dönemde yoğun bir çaba içerisine girmiştir. Bilim-teknoloji politikaları, teknoloji değişim politikaları, elektronik ticaret koordinasyon kurulu pilot çalışması, e-dönüşüm Türkiye gibi çalışmalar yapılmasına rağmen, Türkiye'nin yeni ekonominin faydalarından yeterince yararlanamadığı ve yeni ekonominin oluşum sürecini hızlandırıcı çabaların devam etmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Ekonomi, Bilgi Teknolojileri, Elektronik Ticaret.

ADAPTATION EFFORTS DEVOTED TO INCREASE THE SPEED OF THE DEVELOPMENTAL PROCESS OF NEW ECONOMY IN TURKEY

ABSTRACT

Through the last quarter of the century, there has been a rapid change together with the concept of globalization. This change is explained by means of the new economy which is defined as the reformation of the current business facilities and economic relations that depend on information technologies by using the new communication atmosphere. In the globalizing world, Turkey has made an effort to increase the speed of the new economy process as well. Despite the efforts and studies, such as information and technology policies, technological change policies, Electronic Trade Coordination Committee's pilot projects and e-transformation of Turkey Projects, it has clearly been seen that Turkey hasn't taken enough advantage of the benefits of the new economy. Consequently, Turkey should immediately continue with the studies and efforts to speed up the new economy in the country.

Keywords: New Economy, Information Technology, Electronic Commerce.

* Bu çalışma, 2005 tarihli Oya Yirmibeşçik, Yeni Ekonomi ve Yansımaları, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalında yapılan Yüksek Lisans çalışmasından türetilmiştir.

1. GİRİŞ

Türkiye, yeni ekonominin yaygınlaşma sürecinde yerini alabilmek için son beş yıldır ciddi atılımlar gerçekleştirmektedir. Ülkenin politik önceliğe sahip ilk hedefi olan Avrupa Birliği'ne üye olma sürecinin temel koşullarından biri ülke içinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin her alanda aktif kullanımı ve yaygınlaştırılmasıdır. Türkiye bilgi teknolojileri üreten ve yaygın şekilde kullanan bir ülke konumuna henüz ulaşamadığı için küresel rekabette dünya ajandasının alt sıralarında yer almaktadır.

Yeni ekonomiyi, bilgi teknolojilerine dayalı oluşan yeni ekonomik ilişkiler, yeni iş alanları ve mevcut iş alanlarının yeni iletişim ortamlarını kullanarak yeniden şekillenmesi olarak tanımlayabiliriz (Baily ve Lawrence, 2001:8). Günlük kullanımda ise yeni ekonomi kavramı, yeni iletişim ve bilgi aktarım teknolojileri ile özdeşleşmekte ve İnternet Çağı, Bilgi Teknolojisi Devrimi, Dijital Ekonomi gibi terimlerle anılmaktadır. Dünya genelinde ise enformasyon ekonomisi (information economy), ağ ekonomisi (network economy), bilgi ekonomisi (knowledge economy), dijital ekonomi (digital economy), ağırlıksız ekonomi (weightless economy) ve yeni ekonomi (new economy) terimlerinin hepsi birbirleri yerine kullanılabilir (Smith, 2002:77).

Yeni ekonomi sürecinin temelleri 1970'lere kadar uzanmaktadır. 1970'lerde stagflasyon olgusuna çözüm arayışları yeni bir yatırım alanı olarak "enformasyon teknolojilerine dayalı sanayi politikalarını" gündeme getirmiştir. Bu politikalarla oluşmaya başlayan yeni ekonominin enflasyon ve işsizliğin azaltılmasına, verimlilik artışına ve büyümeye yapacağı katkılar yaygın bir beklenti halini almıştır. 1980'lerde liberal politika uygulamalarının artması sonucu daha da yaygınlaşmıştır. Bu beklentiler, 1990'lı yıllar, enformasyon ve iletişim teknolojisinde yeniliklerin ivme kazandığı ve 1980'li yıllarda yapılan yatırımların sonuçlarının görüldüğü dönem olmuştur. Dijital ekonominin arttığı, araştırma ve yeniliklerin hızla ilerlediği, bilgi ve vasıflı işgücünün hiç olmadığı kadar önem kazandığı bir süreç başlamıştır. Özellikle; 1995 yılından itibaren gelişen "yenilik dalgası" ile birlikte, World Wide Web teknolojisi hızla ilerlemiştir. Böylece, iletişim sistemi, geniş bir kapasiteye ve esnekliğe sahip olmuş, maliyet ve fiyatları aşağı çekilmiştir. Yeni ekonomi süreciyle birlikte eski iş modelleri önemini, karlılığını, üretim kapasitesini, istihdam gücünü yitirmekte ve bilgi ve iletişim teknolojileri büyümenin itici gücü haline gelmektedir. Küreselleşme kavramıyla firmalar açısından pazar anlayışı değişmiş, yerel firmalar küresel firmalar olmaya başlamış ve küresel rekabet kavramı doğmuştur. Alıcı ve satıcıların birbirlerini kolayca bulabildikleri, doğrudan etkileşime girebildikleri ve sadece küçük maliyetlerle hareket edebildiği etkin bir piyasa olan ve "Sürtüşmesiz Kapitalizm" olarak nitelendirilen ortam oluşmuştur (Söylemez, 2001:23-25).

Bu çalışmada, ilk önce yeni ekonominin tanımı, özellikleri ve yeni ekonominin oluşumunda etkili olan faktörler açıklanmaktadır. Daha sonra yeni ekonomi ve elektronik ticaretin Türkiye'de yansımalarına değinilmektedir. Son Bölümde, Türkiye'de yeni ekonominin oluşum sürecine yönelik uyum çabaları kapsamında bilim-teknoloji politikaları, elektronik ticareti yaygınlaştırma ve elektronik ticaretin etkinliğini artırma çabaları, e-Dönüşüm Türkiye Projesi kapsamında yapılan çalışmalar konuları ele alınmaktadır.

2. YENİ EKONOMİNİN ÖZELLİKLERİ

Yeni ekonominin özellikleri temelde 12 madde halinde sıralanabilir.

Yeni Ekonomi'nin Bilgi Ekonomisi Olması: Yeni ekonomide bilgi hem nitelik hem de nicelik açısından daha önceki dönemlerde kullanılan girdilerden daha önemli hale gelmektedir. Bilgi ekonomisinde kuruluşların en önemli kaynakları beyin gücüdür. Bilgi emek ve sermayenin yerine alacak yegane üretim faktörü haline gelmektedir (Drucker, 1998:121).

Yeni Ekonomi'nin Dijital Bir Ekonomi Olması: Büyük miktarlarda bilgi son derece hızlı, ucuz ve güvenilir bir şekilde alıcılara ulaşmaktadır. Bilgi ağları ve bilginin dijitalleşmesi bilginin ticarete konu olması sürecini hızlandırmaktadır (Cussumano ve Selby, 1995:145).

Yeni Ekonomi'de Sanallaşmanın Öneminin Artması: Bilginin analogdan dijitalleşmesi, fiziki varlıkların sanal hale gelmesine olanak vermektedir. Zaman içerisinde söz konusu sanallaşma kurumların türlerini ve aralarındaki ilişkileri, dolayısıyla ekonomik faaliyetleri değiştirmeye başlamıştır (Peters, 1993:116).

Yeni Ekonomi'de Kıtığa Dayalı Ekonomi Niteliğinin Azalması: Pek çok üretim kaynağının (sermaye, doğal kaynaklar v.b.) aksine bilgi ve enformasyonun paylaşılabilir ve kullanıldıkça yayılma ve artma niteliği kaynak kıtlığını kısmen veya tamamen ortadan kaldırmaktadır.

Yeni Ekonomi'nin Bir Ağ Ekonomisi Olması: İnternet ve benzeri iletişim ağları üzerinde elektronik ticaret yapabilmek, ancak bilişim teknolojisinin varlığı ile mümkündür (Akın, 2001:28).

Yeni Ekonomi'de Bilgi Mallarının Ortaya Çıkması: Yeni ekonomide fiziki varlığı olmayan yazılım ve biyoteknoloji ürünleri gibi bilgi yoğun mallar ortaya çıkmaktadır. Herhangi bir malın içindeki bilgi yoğunluğu arttıkça marjinal maliyeti sıfıra yaklaşmakta, tüketimde rekabet ortadan kalkmakta ve kamusal mallarla aynı nitelikleri taşıyor hale gelmektedir (Coates ve Warwick, 1999:11-22).

Yeni Ekonomi'de Araçların Azalması: Yeni ekonomide; dijital iletişim ağları nedeniyle üretici ve tüketici arasındaki araçlar büyük ölçüde ortadan kalkmaktadır. (Ceyhun ve Çağlayan, 1997:35).

Yeni Ekonomi'de Hakim Sektörün Değişmesi: Yeni ekonominin hakim sektörü medyadır. Sanayi ekonomisinde otomotiv ve petrol iki anahtar sektör iken yeni ekonomide anahtar sektör rolünü bilgisayar, iletişim ve eğlence sanayilerinin bütünleşmesiyle oluşan yeni medya sektörü üstlenmektedir. Bu bütünleşme tüm sektörlerin temeli haline gelmiştir (Thurow, 1997:73).

Yeni Ekonomi'nin Yenilik Bazlı Ekonomi Olması: Yenilik temeline dayalı yeni ekonominin ilkesi "kendi ürününün modasını kendin geçir" felsefesine dayanır. Yeni ve başarılı bir ürün geliştirilmiş ve piyasaya sürülmüşse, bir sonraki hedef bu ürünün daha ileri bir versiyonunu üretip ortaya çıkarmak ve ilk ürünün modasını geçirmektir (Cussumano ve Selby, 1995:145).

Yeni Ekonomi'nin Hız Ekonomisi Olması: Bugünün işletmesinde, müşteri siparişleri elektronik yoldan alınmakta ve eş zamanlı olarak işlenmekte, ilgili fatura ve belgeler elektronik yoldan yollanmakta ve veri tabanları sürekli güncellenmektedir.

Elektronik Veri Değişimi (EVD), firmanın dış çevresiyle eş zamanlı bilgi alışverişinde bulunmasını sağlayan güçlü bir sistemdir. Günümüzde internet tabanlı ortamlar hızla EVD'nin yerini almaktadır (Akın, 2001:42).

Yeni Ekonomi'nin Küresel Bir Ekonomi Olması: Yeni ekonomi küreseldir. Ekonomik duvarların önemli ölçüde ortadan kalktığı, dinamik, yeni ve değişken bir çevre ortaya çıkmıştır. İnternet ve dijital ortamdaki bilgi anahtar role sahip olduğu için, bireysel örgütler ulusal, bölgesel veya yerel alanda faaliyet göstermekten ziyade bağımsız olarak tek bir ekonominin parçası haline gelmişlerdir.

Yeni Ekonomi'nin Sosyal Problemler Yaratması: Yeni ekonomi, güç, güvenlik, eşitlik, kalite, iş hayatı kalitesi ve demokrasinin geleceği gibi bir takım sosyal problemleri de beraberinde getirmektedir. Çalışma hayatında gerekli bilgi, yetenek ya da motivasyona sahip olmayan insanların gelirlerindeki azalmalar önemli problemler olarak ortaya çıkabilecektir. Hemen her sektörde teknolojinin hızlı bir dönüşüm başlatması birçok kurumda ciddi dirençlerin gösterilmesine neden olacaktır. Gelişen teknolojilerin diktatör rejimler tarafından kötüye kullanılması, nükleer teknolojinin kötü niyetli kişilerce elde edilme ihtimali, iletişim ağları ve bilişim teknolojisinin küçük devletlerce yerel savaşlarda kullanılması ve benzeri bir çok sorun yeni ekonomilerde dikkate alınması gereken konulardır (Ölmezogulları, 2001:21).

3. YENİ EKONOMİNİN ORTAYA ÇIKMASINDA ETKİN OLAN FAKTÖRLER

Yeni ekonominin ortaya çıkışında ekonomik koşullar, bilgi teknolojisindeki gelişmeler ve globalizm ve deregülasyon etkili olmuştur.

Ekonomik Koşullar: SSCB ve Doğu Bloku'nun dağılması ve Soğuk Savaşın sona ermesi politik unsurlar içinde en önemlisini oluşturmakta ve Yeni Ekonomik Düzenin tetikleyici miladı bu oluşuma bağlanmaktadır. Bazı gözlemciler ise yeni sürecin itici gücünü enformasyon iletişim teknolojilerindeki (EKT) köklü değişikliklere dayandırmaktadır (Pak, 2001:1). Ülkeler arasındaki dış ticaret ve sermaye hareketlerinin önündeki engellerin kaldırılması ve bu amaca yönelik olarak fikri mülkiyet haklarının korunması, rekabet hukukunun yaşama geçirilmesi, tüketicinin korunması, finans kesiminin uluslararası standartlara uygun bir yapıya kavuşturulması gibi küresel nitelikli düzenlemeler, küresel bütünleşmenin belirleyicileri niteliğini taşımaktadır (Eğilmez, 2000:15).

Bilgi Teknolojisinde Gelişmeler: Son yirmi beş yıldır iş ve toplumsal yaşamın her alanında bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımında büyük bir artış meydana gelmektedir. Bu artış, bir yandan bilgisayar ve iletişim maliyetlerinde meydana gelen azalmanın; öte yandan, tüketicilerin ihtiyaç ve gereksinimlerine cevap verilebilmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Gordon, 2000:49).

1800-1945 yılları arasında geliştirilen teknolojiler, 20. yüzyılda bilgi üretimi ve elektronik sisteminin de gelişimiyle daha da artmıştır. Telefon, radyo gibi haberleşme araçlarının kullanılması ve ilk bilgisayarın geliştirilmesi 1930'lara rastlamaktadır. İnsan, bilgiyi depolayarak belleğini temizleyecek bir yol bulmuş, diğer insanlarla iletişim içine girebileceği yeni bir sosyal çevre oluşturmuş ve bilginin daha serbest dolaşımını sağlayarak 'bilginin demokratikleşmesini sağlamıştır (Ryan ve Peartree, 1999:1-9). Elektronik ticarete zemin hazırlayan teknolojik gelişmelerden bir diğeri ise, Elektronik Veri Değişimi (EDI)'dir. Firmalar arası ticari bilgilerin

değişimi amacıyla kullanılan sistem, Elektronik Fon Transferi (EFT) ilk defa elektronik ticaret ve internet uygulamalarıyla başlanmıştır. 21. Yüzyıl; ekonomik gelişmenin işçi, sermaye gibi üretim faktörleriyle açıklanamadığı, buna karşın “bilginin” toplumu ve firmaları yönlendirdiği bir çağdır (Kotler ve Achrol, 1999:147). Burada “bilgi”, entelektüel sermaye anlamındadır. Bilgi işi ve bilgi çalışanları yeni ekonominin en önemli özelliğidir (Stone, 1998:8). Entelektüel sermayenin yoğun olduğu yerlerde ileri teknolojiyle uyumlaşmak, esnek firma örgüt yapıları kurmak ve değişime uyum sağlamak, bilgi ve bilgiyi özümseme etkin yöneticilerin bulunduğu gelişmiş kuruluşlarda daha kolay yapılabilmektedir (Kotler ve Achrol, 1999:47).

Tablo 1: Eski ve Yeni Ekonominin Ana Temaları

	Konular	Eski Ekonomi	Yeni Ekonomi
Genel Ekonomi Düzeyinde	Piyasa	Durağan	Dinamik
	Rekabet Alanı	Ulusal	Global
	Organizasyon Biçimi	Hiyerarşik, Bürokratik	Network Temelli
Endüstri Düzeyinde	Üretimin Organizasyonu	Kitle Üretimi	Esnek Üretim
	Büyüme Yönlendiren Temel Unsurlar	Sermaye/Emek	Yenilikler/Bilgi
	Teknolojiyi Yönlendiren Temel Unsurlar	Makineleşme	Dijitalleşme
	Rekabet Avantajının Kaynağı	Ölçek Ekonomileri ile Düşen Maliyetler	Yenilikler, Kalite, Piyasanın Önceliği ve Maliyet
	Araştırma ve Yeniliklerin Önemi	Az-Orta	Yüksek
Diğer Firmalarla İlişkiler	Bireysel	İş Birliği ve Anlaşmalar	
İş Gücü Düzeyinde	Politik Hedefler	Tam İstihdam	Yüksek Reel Ücret ve Gelirler
	Uzmanlıklar	Belirli İşlerde Uzmanlık	Geniş Uzmanlık Alanı ve Farklı Alanlarda Uygulama
	Gerekli Eğitim	Bir Uzmanlık Alanı veya Derece	Yaşam Boyu Öğrenme
	Çalışan-Yönetim İlişkileri	Muhalif	İşbirlikçi
	İstihdamın Doğası	Durağan	Risk ve Fırsatlar Piyasası
Hükümet Düzeyinde	İş Dünyası-Hükümet İlişkileri	Baskı Gerektiren	Fırsatların Artması İçin Cesaret Veren
	Hükümet Düzenlemeleri	Kumanda ve Kontrol	Piyasa Araçları ve Esneklik

Kaynak: Atkinson and Randolph, New Economy Index, *Progressive Policy Institute Technology*, <http://www.neweconomyindex.org/introduction.html>, 15.3.2005.

Globalleşme ve Deregülasyon: Yeni ekonominin ortaya çıkmasında rol oynayan diğer bir faktör de iktisadi faaliyetlerin hızla globalleşmesi, mal, sermaye, teknoloji ve hizmetler ile üretim ve dağıtım süreçlerinde deregülasyon eğiliminin varlığıdır. Son otuz yılda üç alanda iktisadi deregülasyon söz konusudur. İlki; mal ve hizmetlerin ticaretinde uygulanan tarife ve tarife dışı ticaret engellerinde azalmalardır (korumacılığın gerilemesi); ikincisi; ulusal piyasaların dalgalanmaya bırakılması ve doğrudan yabancı yatırımlar ve diğer uluslararası sermaye akımları ile teknoloji transferleri önündeki engellerin azaltılmasıdır (finans ve sermaye piyasalarının serbestleştirilmesi). Sonuncusu; telekomünikasyon, hava taşımacılığı, finans ve sigorta

sektörleri başta olmak üzere mal, hizmet ve finansal faaliyetlerin deregülasyonu ve tekellerin ortadan kaldırılmasıdır (yurtiçi piyasaların deregülasyonu) (IMF, 1997:46). Yeni ekonomi anlayışıyla ekonomide meydana gelen dönüşümler Tablo 1 'de özetlenmektedir.

Tablo 1 'de görüldüğü gibi, ekonomik düzeyinde endüstri düzeyinde, işgücü düzeyinde ve hükümet yaklaşımında önemli değişimler olduğu gözlenmektedir. Bu dönüşümlerle birlikte eski sektörler önemini, karlılığını, istihdam gücünü, üretim kapasitesini yavaş yavaş yitirirken yeni sektörler çığ gibi büyüyerek ekonomik büyümenin lokomotifi konumuna gelmektedir. Yeni ekonomi çok sayıda, iyi ücretli, nitelikli işler üretmedir. Bu işlerde çalışabilmek için gerekli beceriye sahip olmanın yanında, tek bir konuda değil geniş ve farklı alanlarda uzmanlık gerektirmektedir. 1990'ların evrensel ekonomik patlamasında bir girdi olarak işgücü gerek şirketler gerek ülkeler için rekabet açısından oldukça büyük önem taşımıştır. Yeni ekonominin evrensel rekabet ortamında fark yaratan işgücünün nitelik ve yenilikçiliği olmuştur (Naisbit ve Aburdene, 1998:25).

Yeni ekonomiyle birlikte yönetici profili ve yönetim anlayışı da değişmeye başlamıştır. Yeni yöneticilerin en önemli özelliği, giderek düşen yaş ortalamalarıdır. Esnekliğin ve yaratıcılığın önemi artmaktadır. Hükümetler teknolojik gelişmeyle birlikte esnek, rekabetçi düzenlemeler oluşturmakta, piyasaya müdahalelerden kaçınmakta, uluslar arası sermayeye destek veren, özel hayatın gizliliği, fikir hakları vb. gibi hukuksal konularda ayrıntılı düzenlemeler yapmaktadırlar (Moğol, 2001:11).

4. YENİ EKONOMİ VE ELEKTRONİK TİCARET

1980'li yılların ikinci yarısında ortaya çıkan elektronik ticaret, birçok ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluş tarafından tanımlanmıştır. Dünya Ticaret Örgütü, elektronik ticareti; "internet üzerinden satılan ve bedeli ödenen ürünlerin fiziksel ve dijital olarak teslim edilmesidir" (WTO, 2004) şeklinde tanımlarken; OECD, "açık network (internet gibi) ya da kapalı network üzerinden sayısallaştırılmış yazılı metin, ses ve görüntünün işlenmesi ve iletilmesi olarak tanımlar" (OECD, 2004a). Kısa-ça elektronik ticaretin genel kabul görmüş bir tanımı henüz yapılmamasına rağmen "ürün ve hizmetlerin dağıtım, pazarlama, satış ve teslimatının elektronik ortamda gerçekleştirilmesi" şeklinde ifade edilebilir. (UNCTAD, 2000:2). Elektronik ticarete kurumlar (işletmeler), tüketiciler, vatandaşlar ve devletten oluşan dört taraf bulunmaktadır. Tarafların her birinin elektronik ortamda birbirleriyle olan ilişkileri elektronik ticaretin dört türünü oluşturmaktadır (Dolanbay, 2000:36).

Kurumlararası Elektronik Ticaret (Business to Business) (B2B): Kurumların; bayileri, dağıtıcıları ve tedarikçileri arasında oluşan, yani bir firmanın başka bir firmayla yaptığı ticarete kurumlar arası elektronik ticaret denir. Kurumlar arası elektronik ticarete firmalar arasında bir ya da daha fazla işletme fonksiyonu gerçekleştirilmektedir. En önemli özelliği extranet ortamının kullanılmasıdır. Toplu satın alma portalları, ithalat ve ihracat tekliflerinin web üzerinden verilmesi, bu iş modellerine örnek olarak gösterilebilir.

Kurumdan Tüketicie E-ticaret (Business to Consumer, (B2C): İşletmeden tüketiciye elektronik ticaret, üretilen mal ve hizmetlerin internet ve web üzerinden tüketicilere satışı anlamına gelmektedir. Firmadan tüketiciye iş görme ve etkileşimi

sağlayan e-iş modelidir. İnternet ortamında tüketicilere yönelik her türlü faaliyet bu kapsamda sayılabilir. On-line alış veriş, bankacılık işlemleri, hisse alım satım işlemleri örnek olarak verilebilir (May, 2000:98).

Devletten Vatandaşa ya da Kuruma E-ticaret “E-Devlet” (E-Government): Elektronik devlet, vatandaşa ve kurumlara daha iyi hizmet götürmeyi sağlayacak bir alt yapıyı oluşturmaya yönelik bir olgudur. Elektronik devletteki amaç; vatandaşa standart, daha kaliteli, daha verimli ve daha etkin hizmet sunma anlayışına dayanmaktadır. Başka bir anlatımla, kurumlarda saatlerce sıra beklemek yerine tek tuşla para transferi yapılacak, vatandaş nüfus sayımına eve hapsolmadan bilgisayarda dolduracağı formlarla katılacak, davalar bilgisayardan takip edilebilecek, kağıt tüketimi azalacaktır.

Tüketiciden Tüketicie E-ticaret (Consumer to Consumer) C2C: Bu ticaret şeklinin başlangıcı batı ülkelerindeki garaj satışları olarak anılan sürece dayanmaktadır. Garaj satışlarında kişiler, eskimiş eşyalarını, bir pazar günü garajlarının önüne çıkararak rasgele insanlara satmaktadırlar. Bu iş yapma süreci, sürekliliği olmayan bir ticari faaliyettir ve satıcı ailenin elindeki mallarla sınırlıdır. Bu ticaret şekli zamanla internet dünyasında da kendine bir yer edinmiş ve garaj satışı kavramına çok alışık olan Kuzey Amerika’da yaygınlaşmıştır. Öyle ki, kimileri B2C dünyasına girecek satışlarını C2C dünyasında yapmaya başlamıştır. Örneğin, günümüzde internet üzerinde, tüketicilerin kendi bırakacakları ilan yoluyla kullandıkları bilgisayardan donanımına pek çok eşyaları satışa sundukları siteler mevcuttur. Bu sitelere talepteki artış nedeniyle, bazı bilgisayar firmalarının tüketici isimleri ile toptan ve daha ucuz fiyata aldıkları ekipmanları satmak üzere internet ortamında ilan bıraktıkları gözlenmektedir.

Elektronik ticaret ile kağıt masraflarının ortadan kaldırılması, hataların minimuma inmesi avantajlarının yanı sıra perakende satış yapılan mekanlarda kira, aydınlatma, ısıtma, soğutma, dekorasyon vb. giderler ile taşıma masraflarında tasarruf sağlamaktadır (Cansen, 2000:11). Fiziki mekânın olmamasının işletmeye sağladığı bir diğer avantaj da haftanın 7 günü ve 24 saati işlem yapılabilmesidir. Stok tutulmaması da fiziki mekân olmayışının diğer bir avantajıdır. Ürünler, sipariş alındıktan sonra temin edilmekte; bu da stok maliyetlerinde gözle görülür bir azalma sağlamaktadır. Maliyet düşüşleri sağlayan bir işletmenin ise; pazarda rekabet üstünlüğü sağlaması kaçınılmaz olmaktadır. Elektronik ortamda iş yapan işletmeler, müşterilerini daha yakından tanımakta ve onların istediği ürün ve hizmetleri sunma olanağına sahip olabilmektedirler. Öte yandan bu yeni iş yapma biçimini benimseyip uygulayan işletmelerin en büyük avantajlarından bir diğeri de sınırsız bir pazara ulaşmalarıdır.

4.1. Yeni Ekonomi ve Elektronik Ticaretin Türkiye’de Yansımaları

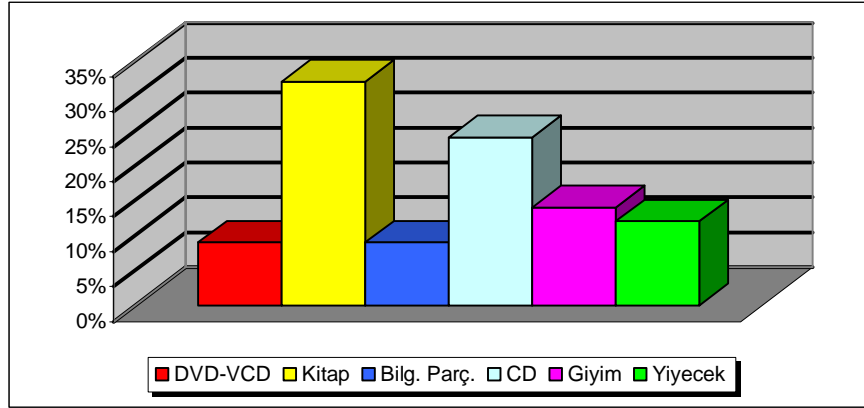
Türkiye’de bir yandan e-ticaretin hız kazanması, diğer yandan e-devlet çalışmaları günümüzün temel tartışmaları olarak gündemdeki yerini almıştır. Türkiye’de, alt yapı tamamlama süreci devam eden e-dönüşüm çalışmalarının büyük bir kısmı hayata yeni geçirilmiş ve bir kısmı da gerçekleşme aşamasında olduğundan yeni ekonomi ve elektronik ticaretin etkilerini rakamsal ifadelerle açıklamak mümkün olamamaktadır. Bu alandaki kamu ve özel sektör kurumları tarafından e-ticaret için atılan

adımlar, Türkiye’de yeni ekonominin durumu hakkında bilgi verebilecek göstergeler olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye’de internet kısa bir geçmiŐe rağmen gerekli olan teknolojik altyapının sürekli geliŐmesiyle büyük bir hızla yaygınlaŐmaktadır. Türkiye’deki elektronik ticaret uygulamaları 2000 yılına kadar işletmeden son kullanıcılara (B2C) satış biçimiyle gerçekleŐmekteydi. 2000 yılı itibariyle dünyada elektronik ticaretin büyük bir kısmını oluŐturan işletmeden işletmeye satış (B2B), Türkiye’de de büyük firmalardan başlamak üzere birçok Őirketin tedarikçileri ve bayileri arasındaki iŐlemlerin internete taŐınmasıyla işletmeler arası elektronik ticaret artmıştır.

İŞletmeden işletmeye (B2B) satış modelinin ilk örneklerinden biri, Arçelik’in bayilerinden siparişleri internet yoluyla almasıdır. Bankacılıktaki ilk örnek Denizbank’tır (Microsoft Intel, 2001:56). Mart 1999’da internet Őubmesini aan Denizbank, Şubat 2001’de e-Denizbank projesi ile Türkiye’nin banka bağlantılı ilk B2B e-ticaret uygulamasını hayata geçirmiŐtir. E-Denizbank projesi ile, ana satıcı firma tarafından ürün kataloglarının yaratılması, sipariş iŐlemlerinin elektronik ortamda yapılması, faturaların yaratılması, ve istenen ödeme Şeklinin seçilerek ana satıcı firmanın muhasebe sistemi ile tam entegrasyonun sağlanması gerçekleştirilmektedir.

Grafik 1: Türkiye’de İnternet Kanalıyla En Çok Satın Alınan Ürünler Sıralaması

Kaynak: Gürlelel, Can Fuat; 2001, “Türkiye Yeni Ekonomi Trenini Henüz Kaçırmadı,” *MAG NTV Magazin*, Mart 2001, s.19:93.

Türkiye’deki B2C satıŐlarının, satın alınan malların cinsine göre dağılımına baktığımızda, satın alma alışkanlıklarında farklılıklar olduğu görölmektedir. Amerika gibi e-ticaretin gelişmiş olduğu ölkelerde tüketiciler, internet yoluyla lüks tüketim mallarından, otomobile ve finansal ürünlere kadar deęiŐen ürünler satın almaktadırlar. Ölkemizde, B2C iş modeli ile çoğunlukla tüketim mallarının satın alınıyor olduğu gözlemlenmektedir.

5. YENİ EKONOMİNİN OLUŞUM SÜRECİNE YÖNELİK ÇALIŞMALAR

5.1. Türkiye’de Bilim-Teknoloji Politikaları

Türkiye’de, bir sanayi toplumu olma yönünde atılan adımların henüz yeterince olgunlaşmadığı ve bilgi toplumu haline dönüşen ülkeleri yakalamada sorunlar yaşandığı gözlenmektedir. Bu sorunların ardında son dönemlere kadar süren korumacı ve kapalı bir ekonomik sistemin önemli etkileri vardır (Yücel, 1997:5). 1980’li yıllarda önemli sayılabilecek gelişmeler olmakla beraber, ulusal ekonominin teknolojik değişim çabalarının yeterince ve istenilir düzeyde olamadığı görülmektedir. Türkiye’nin bilimsel ve teknolojik göstergelerinde 1980 ve 1990’lı yıllarda pozitif gelişmeler görülmesine rağmen, bu gelişmeler ülkenin üretim yapısına, rekabet gücüne ve ihracat performansına sınırlı katkılar yapmıştır. Bu sınırlı gelişmenin arkasındaki en önemli faktörlerden biri, bilim ve teknoloji politikalarındaki performans eksikliğidir.

1993 yılında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından çıkarılan Türkiye Teknoloji Envanteri çalışmasına göre, 32 ana teknoloji grubu içerisinde 739 özellikli teknolojiden 653’ünün yatırım ve üretimde kullanıldığı görülmektedir. Ülkemizde bulunan teknolojiler listesi incelendiğinde sahip olduğumuz önemli sanayi ve teknoloji alanlarının; tekstil, deri, cam, temel kimya ve petrokimya, yapı teknolojileri, madeni eşya, makine imalat, metalürjik teknoloji, motorlu taşıt teknolojileri, haberleşme-iletişim teknolojileri, kısmen elektronik ve gıda teknolojileri alanlarında yoğunlaştığı görülmektedir (Demir, 1996:43).

1983 yılında Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu (BTYK) oluşturularak, Türk Bilim ve Teknoloji Politikası 1983–2003 ve daha sonra 1993–2003 belgeleri hazırlanmıştır. TÜBİTAK’ın işlevleri genişletilmiş, başkanlığını başbakanın yapmaya başladığı Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu etkinleştirilmiş, Patent Yasası 1995 yılında yenilenmiş, 1996 yılında Rekabet Kurulu oluşturulmuş ve Fikri Mülkiyet Hakları Kanunu çıkarılmıştır. 2003–2005 yılları arasında ise dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye’de de bilgi ve iletişim teknolojileri bilinci ve kullanımı giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. AB’nin gelecek 10 yılda dünyanın en rekabetçi, dinamik ve bilgi tabanlı ekonomisi haline gelmesini hedefleyen Lizbon Stratejisi ve bu Stratejiyi hayata geçirmek amacıyla geliştirilen e-Avrupa Girişimi ve Eylem Planına paralel olarak Türkiye, e-Avrupa+ adı altında aday ülkeleri de kapsayacak şekilde genişletilen girişime 2001 yılında taraf olmuştur. e-Avrupa 2002 Eylem Planını başarıyla uygulayan AB, bu girişimi yeni hedeflerle 2005 yılına taşımıştır. Türkiye, e-Avrupa 2005’e de taraf olmuştur.

Türkiye’de bilgi toplumuna geçiş sürecinin hızlandırılması ve koordinasyonu amacıyla, Acil Eylem Planında e-Dönüşüm Türkiye Projesi’ne yer verilmiştir. Projenin yürütülmesiyle görevlendirilen DPT Müsteşarlığı’nda bu amaçla Bilgi Toplumu Dairesi kurulması bilgi ve teknoloji politikaları alanında atılan adımların son ayağı oluşturmuştur. 2003/12 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile Projenin amaçları ve uygulama esasları belirlenmiştir. e-Dönüşüm Türkiye Projesinin başlıca hedefi, Türkiye’nin bilgi toplumuna geçiş sürecinin hızlandırılması, daha kaliteli ve hızlı kamu hizmeti sunabilmek amacıyla; katılımcı, şeffaf, etkin ve basit iş süreçlerine sahip bir devlet yapısının oluşturulmasıdır (Resmi Gazete, 28.10.2003:202).

5.1.1. Uygulanan Bilim-Teknoloji Politikaları ve İhracat Performansı

2000’li yıllara kadar bilim ve teknoloji politikaları uygulamasında Türkiye’nin yeterince başarılı olamaması, bu dönemde genel üretim ve ihracat performansının arzu edilen düzeyin gerisinde kalmasına neden olmuştur. Türkiye’nin ihracatında 2004 yılında tarımsal ürünlerin payı %4, madencilik ürünlerinin payı %1 ve sanayi ürünlerinin payı ise %94,3 düzeyindedir (DTM, 2005). Türkiye’nin üretim yapısı ağırlıklı olarak teknolojik derinliği az olan tekstil ve hazır giyim, seramik, demir-çelik, gıda-içki-tütün, orman ürünleri ve mobilya sektörlerinde yoğunlaşmaktadır. Teknolojik derinliği az olan ve işgücünde teknolojik derinlik kazanmış sektörler, hem üretimin hem de ihracatın yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Bu da ülkemizin üretim ve ihracat yapısının esas itibarıyla teknolojik derinliği az olan ve geleneksel (emek-yoğun) sektörlerde, kısmen de sermaye yoğun sektörlerde yoğunlaştığını göstermektedir.

1990’lı yılların sonlarında ihracat artışlarının giderek daha az oranlarda artan bir eğilim sergilemesi, 2002 yılından itibaren artış trendi yakalamasında ulusal teknoloji politikalarının etkili olduğu söylenebilir. Teknoloji-yoğun ve beşeri sermaye-yoğun ürünler haricindeki diğer ürün gruplarının ihracat artışları dünya genelinde çok sınırlıdır. Son dönemde Türkiye komşu ülkelerden birinde yaşanan savaş, enflasyonla mücadele, AB ile tam üyelik müzakere tarihi alma süreci gibi bir dizi problemle uğraşmasına rağmen, 2005 yılı ihracatı %15 artarak 73,1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (DTM, 2005).

2002–2004 döneminde ihracatta bilgi teknolojilerinin etkisi net olarak ölçüle-memekle birlikte kurumlar arası bilgi akışının hızlanması, ihracat pazarlarının keş-finde internet ve diğer bilişim-iletişim ekipmanının etkisi olduğu söylenebilir. 2002–2005 döneminde ülkedeki istikrar ortamından faydalanan firmalar, yeterince kap-samlı olmasa da, teşvik yasası doğrultusunda önemli yatırımlar gerçekleştirirken mevcut sistemlerin ve kapasitelerini yenileme yoluna gitmişlerdir. Hazır giyimde yaşanan durgunluğa rağmen demir dışı metaller, otomotiv, makine ve elektrik-elektronik sektörleri ihracattaki paylarını ciddi oranda artırmışlardır. Tarım ve ma-dencilik sektörlerinin ihracattaki paylarında ise azalmalar yaşanmıştır. Bilgi malları kapsamında yer alan elektronik ürünlerinin ihracatında da önemli artışlar yaşanmış-tır. 2004 yılını elektrik elektronik sektörü %39,4’lük artış ve %9,5’lik pazar payı, makine ve aksamları sektörü ise %41,9’luk bir artış ve %3,3’lük pazar payı ile kapatmıştır (TİM, 2004:3). Elektrik-elektronik ve makine aksam sektöründe teknoloji politikalarının ihracata yansıdığı gözlenmektedir.

5.1.2. Teknolojik Değişim Çabaları, Rekabet Gücü ve Teknoloji Politikaları

Rekabetçi üstünlük sağlamak isteyen ve bilinçli çabalar içine giren ülkeler, gerek aktif bilim ve teknoloji politikaları uygulamaları ile gerekse ekonomik yapılarını geliştirme ve ihracatta gösterdikleri yüksek performansla sürdürülebilir rekabetçi üstünlüklere sahip hale gelmektedirler. Gelişmekte olan ülkelerde bilgi toplumuna geçiş sürecinin maliyetli olması ve zaman alması gibi nedenlerle bilim ve teknoloji altyapısı yavaş gelişme göstermektedirler. Bu alanda son yıllarda ciddi atılımlar yapmasına rağmen, gelişmekte olan ülkeler grubunda olan Türkiye’de var olan teknolojik yapı genellikle yurtdışı lisans ve patent anlaşmaları çerçevesinde bir gelişme göstermektedir.

Türkiye’de sanayinin, teknoloji gereksinimlerini kendi üretimleri ile değil, büyük ölçüde başka ülkelerden doğrudan transfer yoluyla karşıladığı görülmektedir. Hazine Müsteşarlığı’nın 1980’den 1990’lı yılların ortalarına kadar olan dönem için elde ettiği bulgular, Türkiye imalat sanayinin gerek ürün gerekse üretim yöntemi ya da tesis yenileme amacına yönelik teknoloji gereksinmesini çoğunlukla lisans alımı yoluyla karşıladığını göstermektedir (Göker, 1995:156). Hizmet sektöründeki lisans anlaşmalarının özellikle turizm ve bankacılık gibi alt sektörlerdeki ilerlemenin bir göstergesi olduğu söylenebilir. Lisans anlaşmalarının yaklaşık olarak %44’ü Almanya ve ABD ile, %30’u ise İngiltere, Fransa, İtalya ve İsviçre ile imzalanmıştır (OECD, 1997:59).

Ülkemizdeki teknolojik kapasite lisans ve benzeri faktörlerce belirlenirken, yeni teknoloji geliştirme, üretme ve var olanın yerel şartlara adaptasyonu girişimleri ihmal edilmiştir. 1990’lı yıllardan itibaren ülkemizdeki firmaların teknolojik çabalarında iki özellik dikkat çekmektedir. Birincisi, teknoloji ihracatı olgusunun var olan veya ithal edilen teknolojilerin yerel şartlara uyarlanması ile küçük yenilikler meydana getirmesidir. İkincisi, bu yöndeki faaliyetlerin özellikle orta ölçekli firmalar eliyle gerçekleştirilmesidir (Sarıaslan, 1996:54).

2002 yılına kadar, Türkiye’de uygulanan bilim ve teknoloji politikalarının gerek ulusal üretim yapısı, gerekse ihracat performansı açısından yeterince yönlendirici ve geliştirici olamadığı ifade edilebilir. 2000’li yıllarda bazı özel sektör firmalarında gözlenen teknolojik yoğun üretim ve bunların ihracat performanslarındaki başarılar ise daha çok orta ve büyük ölçekli firmalar düzeyinde olup, ulusal ekonomi açısından önemli fakat istisnai yapılar olarak ortaya çıkmıştır. Bu atılımlar ile bilim teknolojiden dış ticarete yararlanılması hedeflenmektedir.

5.2. E-Ticaretin Yaygınlaşmasına Yönelik Çalışmalar

Türkiye’de elektronik ticaret yasal altyapısını oluşturmak amacıyla ilk olarak “İnternet Üst Kurulu” ile “Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu” oluşturulmuştur. MEBSİS Projesi (Milli Eğitim Bakanlığı Bütünleşik Yönetim Sistemi), çalışmalarına 1987 yılında başlamıştır. Milli Eğitim Bakanlığı’nın tüm bakanlık birimleri, il ve ilçe eğitim müdürlükleri ile okulların birbirlerine bağlanacağı bu projede, bakanlığın tüm bilgi akışının bu yolla sağlanması, internet ve bilgisayar kullanımının okullarda yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Genellikle e-devlet kapsamında değerlendirilebilecek olan bu çalışmalar 2002 yılı itibarıyla e-Dönüşüm Projesi çerçevesinde daha yoğun ele alınmış ve yeni alt kurum ve kurumlar oluşturmak yerine tüm kamu kurum ve kuruluşlarına görevler verilerek aralarındaki bilgi akışı hızlandırılmıştır (TÜBİTAK, 2001:27).

Türkiye’de e-ticaret çalışmalarını yönlendirmek ve politika önerileri üretmek amacıyla 25 Ağustos 1997 tarihinde Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu’nun aldığı karar uyarınca Dış Ticaret Müsteşarlığı’nın bünyesinde ve TÜBİTAK’ın sekretaryasında Türkiye Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu (ETKK) kurulmuştur. TTGV’nin (Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı) desteği ve TÜBİTAK-BİLTEN’in (Bilgi ve Elektronik Teknolojileri Araştırma Enstitüsü) sorumluluğunda ve İGEME’nin (İhracatı Geliştirme Merkezi) katkılarıyla yürütülen (İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi) “Türkiye için Elektronik Ticarete Geçiş Durum Değerlendirmesi ve Pilot Uygulama Projesi” kapsamında çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

2002 yılına gelindiğinde Acil Eylem Planı'nda yer alan E- Dönüşüm Türkiye Projesi kapsamında e-ticaret ve e- devlet konularında 73 eylemin hayata geçirilmesi planlanmıştır. Söz konusu projenin koordinasyonu, izlenmesi, değerlendirilmesi ve yönlendirilmesi ile ilgili olarak DPT Müsteşarlığı görevlendirilmiş, bu görevin yerine getirilmesi amacıyla DPT bünyesinde Bilgi Toplumu Daire Başkanlığı kurulmuştur. Projenin planladığı eylemlerin büyük bir çoğunluğunun 2005 yılı sonuna kadar bitirilmesi hedeflenmiş olup, (OECD, 2004b:1) hedefler büyük oranda gerçekleştirilmiştir.

5.2.1. Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu Çalışmaları

Başkanlığını başbakanın yaptığı Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu (BTYK) 25 Ağustos 1997 tarihli toplantısında, Türkiye'de elektronik ticaretin yaygınlaştırılmasını kolaylaştırmak amacıyla ETKK'nın kurulmasına karar vermiştir. ETKK çalışmalarının Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın koordinatörlüğünde ve TÜBİTAK'ın sekreteryasında, ETKK üyesi kuruluşlar ile birlikte yürütülmesine aynı kararda yer verilmiştir.

ETKK, 16 Şubat 1998 tarihinde e-ticaretin çok boyutlu yönlerinin verimli bir biçimde incelenebilmesi amacıyla teknik hukuk ve finans çalışma grupları oluşturulmuştur. Çalışma gruplarının hazırlayacakları raporların değerlendirilmesi amacıyla da dördüncü bir çalışma grubu kurulmuştur. ETKK çalışma grupları 3 aylık bir sürecin sonunda e-ticaretin hukuk, teknik ve finans boyutlarının incelendiği bir raporu 26 Mayıs 1998 tarihinde tamamlayarak kamuoyunun ve BTYK'nın bilgisine sunmuştur. ETKK Çalışma Raporu Türkiye'de e-ticaretin gelişmesini sağlamak için devletin gerekli teknik-idari-hukuki alt yapının kurulması, e-ticareti özendirerek önlemlerin alınması, ulusal politika ve uygulamaların uluslararası politikalar ve uygulamalarla uyumunun gözetilmesi görevini yapması gerektiğini belirtmiştir.

Sayısal imzanın yazılı imza ile aynı güce sahip olması sağlanmalıdır. Bu durumda onay kurumlarını düzenleyen yasalara, elektronik kimlik belgesi standartlarını düzenleyen yasalara gereksinim vardır. Güvenliği sağlayacak olan gizli anahtarın yasal çerçevesi belirlenmelidir. Diğer bir deyişle, devletin hangi durumlarda kişilerin gizli anahtarına hangi yolla ulaşabileceği yasallaştırılmalıdır. İnternet'te suçun tanımlanması, tüketici ve özel kişi hakları, telif hakları gibi konulara da Hukuk Raporu'nda dikkat çekilmiştir. Her bir konu özelinde hukukun çeşitli alanlarında düzenlemelere gidilebileceği (ceza, borçlar hukuku vb.) vurgulanmıştır.

Vergi üzerinde önemle durulan diğer bir konudur. Vergi ilke ve kuralları, vergi denetimi ve vergi toplaması açısından düzenlemelere gereksinim olduğu vurgulanmıştır. Burada özellikle altı çizilen, e-ticaret uygulamalarından doğabilecek vergi kayıplarının önlenmesidir. Uluslararası düzeyde de tartışılan, kaynak ülke (gelirin en yakın ilişkide bulunduğu ülke) ve ikamet ülkesi (vergi mükellefinin en yakın ilişkiye sahip olduğu ülke) tanımları üzerindeki tartışmalara dikkat çekilmiştir. Buna göre, e-ticaret koşullarında kaynak ve ikamet ülkesinin belirlenmesinde güçlükler olabileceği vurgulanmıştır. ETKK Çalışma Raporu, e-ticaretin özendirilmesi için iletişim hizmetleri en düşük fiyatlarla sunulması, devletin kamu görevlerini yürütürken e-ticaret uygulamalarına örnekler oluşturarak öncü rolü üstlenmesi, KOBİ'lerin e-ticaret için mutlaka özendirilmesi ve desteklenmesi gereğinin altını çizmektedir. Ulusal politika ve uygulamalarla uluslar arası politika ve uygulamaların uyumunu

gözetmek amacıyla, tüm dünyada e-ticaret konusunda çalışmalar yürüten OECD, BM gibi örgütlerin izlenmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur. BYTK 2 Haziran 1998 tarihli toplantısında, ETKK'nın hazırladığı çalışma raporuna istinaden bu kurumun bir eylem planı ve pilot proje hazırlayarak çalışmalarına devam etmesine karar vermiştir (TÜBİTAK, 2001:29-31).

5.2.2. Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu Pilot Proje Çalışmaları

ETKK, pilot proje çalışmalarını ikili bir örgütlenme yapısıyla gerçekleştirmektedir. Donanım, yazılım ve bilgi güvenliği için söz konusu pilot projenin iletişim altyapısını planlamak için teknik bir çalışma grubu kurulmuştur. İkinci bir çalışma grubu ise, e-ticaretin ticaret çevrim sürecinin incelenmesi, e-ticarette öngörülen belgeler, standartlar konusunda analiz yapmak üzere örgütlenmiştir. Pilot projenin, e-ticaret uygulamalarının farklı boyutlarıyla yaşandığı bir deney platformu olması arzulanmaktadır. Ekonomik verimlilik açısından daha önemli olduğu için yalnızca işletmeler arası (B2B) e-ticaret ele alınmaktadır. Uygulamaya kolay geçilebilmesi amacıyla da başlangıçta iç ticaret ile sınırlı kalınmasına, geliştirilen sistemin dış ticarete de uyumunun gözetilmesine karar verilmiştir. Pilot projeden Türkiye'de e-ticaretin yaygınlaşmasına katkı sağlaması ve hukuk açısından sorunların yerinde izlenebilmesine olanak sağlaması beklenmektedir.

Taşıyıcı firmalar, sigorta şirketleri, internet servis sağlayıcıları, TOBB ve benzeri ticari bilgi ve belge üreten kuruluşlar pilot projenin tarafları arasında olacaktır. Çift anahtarlı altyapıya işlerlik kazandırılması amacıyla onay kurumlarının da kurulması ve taraf olarak projede yer alması öngörülmektedir. Belgelendirme açısından elektronik sözleşme ve elektronik noter deneyimlerinin de kazanılması planlanmaktadır. Ticaret çevrim süreçlerini inceleyen çalışma grubu, bu süreçlerin veri akış şemalarını çıkarmış ve gerekli 15 belgeyi belirlemiştir. Bu belgeler arasında, pazarlık sürecinin yürütülmesinde kullanılabilecek proforma fatura, sipariş belgesi, ticari sözleşme, bankalarla ilgili ödeme emirleri ve ödeme bildirimleri sayılabilir. Belirlenen belgelerin standartlarının belirlenmesi için çalışmalar yürütülmektedir.

Teknik çalışma grubu onay kurumları yazılımlarını incelemiş ve bu konudaki ilk tecrübelerini aktarmıştır. Teknik çalışma grubu, PGP yazılımının bir gösterimini, ETKK'ya sunmuş ve bu yazılımın pilot projede kullanılabilmesi olanaklarını araştırmıştır. "Türkiye için Elektronik Ticarete Geçiş Durum Değerlendirmesi ve Pilot Uygulama Projesi" kapsamında, BİLTEN ve İGEME tarafından lisanslı kopyaları alınan bir onay kurumu yazılımı ile kazanılan deneyim arttırılmıştır. Onay kurumları olarak kısa bir süre için BİLTEN, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü ve Boğaziçi Üniversitesi öngörülmüştür (DTM, 2004).

TTGV ve İGEME tarafından desteklenen, BİLTEN sorumluluğunda ve İGEME'nin katkılarıyla yürütülen proje iki temel amaca yöneliktir. Bunlardan ilki, e-ticaretin hızla gelişen bir olgu olduğu dikkate alınarak, dünyada ve Türkiye'de e-ticaretin durumunu saptamak ve bu saptamadan yola çıkarak Türkiye için politika önerileri geliştirmek, kamuoyunun bu konularda bilinçlenmesine katkı sağlamaktır. İkincisi, e-ticaret uygulamalarının Türkiye'de yaygınlaşmasını teşvik etmek üzere çalışmalar yürütmek ve bir pilot uygulamanın proje kapsamında geliştirilmesini sağlamaktır (TÜBİTAK, 2001:37).

Pilot proje, geniş içerikli araştırma-geliştirme etkinlikleri açısından Türkiye'deki ilk örnektir. Proje ekibi dünyada ve Türkiye'de gerçekleşen çeşitli etkinlik ve toplantılara katılmıştır. Bu etkinliklerin yanı sıra, BİLTEN ve İGEME, ETKK çalışmalarının aktif katılımcıları olmuşlardır. Amaçların gösterdiği benzerlik nedeniyle ETKK bünyesinde gerçekleştirilen çalışmalar bu proje kapsamına ve bu projede gerçekleştirilen çalışmalar da ETKK kapsamına yararlı girdi sağlamıştır. Proje kapsamında gerçekleştirilen çalışmaların ETKK çalışmalarını tamamlayıcı nitelikte olduğu vurgulanmalıdır. Bu projede kazanılan deneyimin ETKK düzlemindeki çalışmalara yansıtılmasıyla, kamuoyunu bilinçlendirme ve Türkiye için politika önerileri geliştirme konusunda önemli adımlar atılmıştır. Proje sonuçlarının kamuoyuna kapsamlı bir etkinlikle duyurulması planlanmaktadır (DTM, 2004).

5.3. Türkiye'de E-ticaret Etkinliğini Arttırmaya Yönelik Çabalar

Türkiye'de e-ticaret global rekabet düzeyine henüz ulaşamamasına rağmen, etkinliklerin ve uygulamaların son yıllarda hızla artmakta olduğu gözlenmektedir. Türkiye'de e-ticaretin işletmeler arasında olan biçiminde en iyi bilinen ve en yaygın uygulama örneği EFT'dir. EFT'ye geçiş ile birlikte sistemin geliştirilmesi çalışmaları da paralel olarak yürütülmüş ve EFT II projesi adı altında, elektronik menkul kıymetlerin sisteme entegrasyonu için çalışmalar yapılmıştır. Bu sistem, 1999 yılının ikinci yarısında hizmete açılmıştır (TÜBİTAK, 2001:37). Benzer bir şekilde kredi kartı ile ödeme sistemi ve bankamatiklerin kullanımı özellikle son birkaç yıl içerisinde hızla artmıştır. Türkiye'de finans sektörünün, özellikle de bankacılık sektörünün e-ticaretin gelişimi konusunda öncü olduğu söylenebilir. İşletmeler arasındaki e-ticaret örnekleri bankalar dışında çoğunlukla büyük ve çok ortaklı firmalar arasında görülmektedir. Gümrüklerin EVD sistemine geçmesiyle de kamu ile özel sektör arasında bir e-ticaret uygulaması gerçekleştirilmektedir. Büyük otomotiv üreticileri de yurt dışı alımlarında EVD kullanmaktadırlar. EVD uygulamaları Türkiye'de yakın gelecekte yaygınlaşacaktır.

Yeni ekonomiyle ilgili uygulamalar dışı açık liberalizasyon politikalarıyla desteklendiklerinde, özel sektörün yeni yöntemler kullanması, yeni organizasyonlar oluşturması gündeme gelecektir. Bu ise gelişmekte olan ülkelerde önemli yeri olan küçük ve orta ölçekteki işletmeler için büyük avantajlar sağlayacaktır. Türkiye'de üç milyonun üzerinde küçük ve orta ölçekli işletme bulunmaktadır. Söz konusu işletmeler, ekonominin bel kemiği ve yönlendiricisi olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'de iş hacminin yaklaşık %90'ını, istihdamın %60'ını, üretimin %40'ını yüklenen, ülke kalkınmasında çok önemli yeri olan KOBİ'lerin %80'inin bilişim alt yapısının olmadığı, kalan %20'sinde ise ortalama bilgisayar kullanımının 3-4 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Ülke kalkınmasında önemli yeri olan KOBİ'lerin internet üzerinden tüm haberleşme ve ticari işlemlerini sağlamak amacıyla 1997 yılında KOBİNET kurulmuştur. KOBİNET web sitesi, küçük ve orta boy işletmelerin rekabet güçlerini arttırmaları için gerekli bilgilere erişme şansı vermektedir. İşletmelere küresel boyutta e-ticaret ilişkileri kurabilecekleri bir bilgi ağı sağlayan site, aynı zamanda işletmelerin ekonomi ve iş dünyası ile ilgili güncel bilgilere ulaşabildikleri, ilgilendikleri kuruluşlara talep ve öneri götürebildikleri dev bir bilgi bankası fonksiyonunu yerine getirmektedir. Web sitesinde, firma rehberlerinden Avrupa Birliği'ne, mevzuattan finans imkanlarına kadar birçok konuda geniş bilgilere yer verilmektedir.

KOBİNET projesine bilgi sağlayan kuruluşlar arasında İMKB, Türk Patent Enstitüsü, İTO, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu ve İktisadi Kalkınma Vakfı bulunmaktadır. Ayrıca, KOBİNET "İş Teklifleri" başlığı altında 80 ülkeden gelen işbirliği ve iş ortaklığı tekliflerine erişim imkanı sağlamaktadır. KOBİNET üyelerine e-ticarete ilk adım için otomatik olarak 6 dilde (Türkçe, İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca ve İspanyolca) standart web sayfası hazırlamaktadır. KOBİNET üyelerine sağlanan bir hizmetin yanı sıra başvuru aşamasında "kişisel web sayfası hizmeti" adı altında işletmelere, firmalarına ait web sayfalarını bulundurabilecekleri 1 mb'lık bir alan ayırmaktadır. Ayrıca e-mesaj yönlendirme, web posta hizmetleri de çok yönlü olarak kullanılmaktadır (KOBİNET, 2005).

e-Dönüşüm Türkiye Projesi Kısa Dönem Eylem Planında e-ticaret bölümünde Şirket Sicil Kayıt Sisteminin oluşturulması, KOBİ'lerde e-ticaret ve e-iş bilincinin oluşturulması, e-ticaret hazırlık değerlendirmesi hizmetinin verilmesi, Ortak e-ticaret bilgi havuzunun oluşturulması, dış ticarete kullanılan bilgi ve belgelerin elektronik ortamda paylaşılması, dış ticarete e-belgenin uluslar arası dolaşımının sağlanması gibi planlanan 6 eylem planı vardır (KDEP, 2004:12). e-Dönüşüm Türkiye Projesi Kısa Dönem Eylem Planında e-devlet bölümünde 23 eylem yer almaktadır. e-devlete ilişkin olarak belirlenen her bir eylemde ihtiyaçlara göre hareket edilmiştir. Eylemlerin kamu yönetim reformu hazırlıkları açısından da uyumlu olmasına özen gösterilmiştir. Bu çerçevede; açık ve şeffaf, katılımcı, kullanıcının ihtiyaçlarını gözeten ve etkin kamu yönetimi anlayışı eylemlere yansıtılmaya çalışılmıştır (KDEP, 2004:17).

Elektronik ticaret şekillerinden biri olan B2G kapsamında ele alınabilen e-devlet uygulamaları açısından Sağlık Bakanlığı'nın idari işlerini desteklemek için yürütülmekte olan Çekirdek Kaynak Yönetim Modülü Projesi de sağlık sektöründeki önemli projeler arasındadır (TÜBİTAK, 2001:28). Bunun yanı sıra, ülke genelinde sağlık istatistiklerini bilgisayar ortamında izlemek ve derlemek üzere temel sağlık istatistikleri modülü tamamlanmış ve hizmete başlanmıştır. Sağlık sektörü çalışanlarının internete erişimini ve birbirleri ile iletişimini artırmak üzere Ulusal Medikal İletişim Ağı Projesi çalışmaları da sonuç vermeye başlamıştır. E-sağlık konusunda hedeflenen eylemlerin büyük bir çoğunluğu e-Dönüşüm Projesiyle 2004 yılı itibarıyla sonuçlandırılmış bulunmaktadır. Başbakanlıkta Yönetim Bilişim Sistemi projesi yürütülmektedir. Çalışma Bakanlığı'nda SSK ve Bağ-Kur projeleri, Maliye Bakanlığı'nda Gelirler Genel Müdürlüğü Ağ projesi, Vergi Daireleri Otomasyon Projesi, Emekli Sandığı Projesi gibi çalışmalar yürütülmektedir (TÜBİTAK, 2001:28).

5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'nun ve buna bağlı olarak hazırlanan yönetmeliğin 6 Ocak 2005 tarihinde yürürlüğe girmesiyle birlikte, kamu kurum ve kuruluşlarının kendi aralarında ve kamu dışı unsurlarla (vatandaşlar ve şirketler) iletişimlerinde yeni bir dönem başlamıştır. Bu kapsamda, kamuda elektronik imza kullanımının gerçekleşmesine yönelik olarak, kamu çalışanlarına elektronik sertifika hizmeti sağlamak üzere merkezi bir birim oluşturulması çalışmaları sürdürülmektedir. Merkezi kamu sertifikasyon düzenlemesi ile bazı kamu kurum ve kuruluşlarının birbirinden bağımsız e-imza altyapısı oluşturma girişimleri engellenmiştir.

e-devletle ilgili hayata geçirilmeye çalışılan, devletin şeffaflığını ve etkinliğini artıran kademeli olarak birbirlerini etkileyen bu projeler aynı zamanda bir diğer projenin de zeminini oluşturarak, koordinasyonun önemini artırmaktadır. İçişleri Bakanlığının Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi (MERNİS) Projesi Uygulaması temel

bir proje konumundayken, Adalet Bakanlığının Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP) yargı hizmetleri açısından; İçişleri Bakanlığının Polis Bilgisayar Ağı Projesi (POLNET), emniyet hizmetleri açısından MERNİS'e bağlı projelerdir. Maliye Bakanlığının Vergi Dairelerinin Otomasyonu Projesi (VEDOP), Sosyal Sigortalar Kurumunun e-Bildirgesi, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nün Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi (TAKBİS) de aynı şekilde MERNİS Projesi ile eşgüdümlü ilerleyen projelerdir. Bunların yanı sıra elektronik imza gibi, kişisel verilerin korunması gibi konularda yapılan yasal düzenlemeler ve örneğin kamu elektronik kayıt sistemi gibi norm ve standartlar ise, projelerle hayata geçirilmek istenen hizmetlerin kaliteli ve güvenilir olmasını sağlayan temel unsurlardır.

e-devletle ilgili çalışmaların bir kısmı, e-Dönüşüm Türkiye İcra Kurulu'nca görevlendirilmiş kuruluşlar tarafından sürdürülmektedir. Üzerinde çalışılan konular ve alanlar, Türkiye'de kamu kurumları düzeyinde daha önce ele alınmamış olduğundan, belirli bir uyum sürecinin yaşanması kaçınılmaz olmaktadır. Diğer taraftan, daha önce denenmiş ve kabul görmüş olan diğer ülke örnekleri ve özellikle Avrupa Birliği'nin yayımlanmış çalışmaları ile norm ve standartlarının yol gösterici olması beklenmektedir.

5.4. E-Dönüşüm Türkiye Projesi

Türkiye'de, 2002 yılından sonra ekonomik istikrar, kamu idaresi, sosyal güvenlik, tarım ve üretim gibi uzun dönem problemlerini azaltmak üzere kamu kurumlarının gerekli tedbirleri almasına ilişkin yeni bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. En gerekli düzenleme Acil Eylem Planı çerçevesinde birleştirilmiştir. Bilgi toplumuna dönüşüm hedefi, Acil Eylem Planı'nın Kamu İdareleri Reformu bölümünün en önemli projelerinden biri olarak belirlenmiştir. E-dönüşüm Türkiye Projesi bu alanda daha önce atılan, koordinasyon eksikliği taşıyan ve merkezileştirilememiş bilgi toplumu eylemlerinin koordinasyonu ve dönüşümünü güçlendirmeyi hedeflemektedir. Bu projeden sorumlu kurum Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) olarak belirlenmiştir.

Projenin hedefleri (OECD, 2004b:5), EKT'ye ilişkin politika, kanun ve düzenlemelerin yeniden gözden geçirilerek gerekli görüldüğü takdirde e-Avrupa+eylem planına göre değiştirilmeleri, EKT kullanımının kamu kesiminde yaygınlaştırılmasıyla vatandaşların karar alma süreçlerine katılabilmelerinin sağlanması, kamu idarelerinde şeffaflık ve ölçülebilirliğin artırılması, EKT'nin artan kullanımıyla hükümet hizmetlerinin düzenlenmesi, EKT'nin yaygın kullanıma ulaştırılması, kamu enformasyon teknolojileri projelerinin koordine edilmesi- izlenmesi-değerlendirilmesi ve gerekli olduğunda değişikliklerin yapılması, özel sektörün yukarıda belirtilen konularda aydınlatılması ve yönlendirilmesi şeklinde sıralanmıştır.

Projenin hedeflerini gerçekleştirmek ve projenin başarılı olmasını sağlamak amacıyla DPT bünyesinde Bilgi Toplumu Dairesi kurulmuştur. Projenin tüm koordinasyonu ve kurumlararası bilgi akışının sağlanması görevi bu kuruma verilmiştir. Proje 2003-2004 yıllarını kapsayan ve 4 Aralık 2003 tarihinde yayınlanan Kısa Dönem Eylem Planı (KDPE) ve halen hazırlık aşamasında olan Bilgi Toplumu Stratejisi Belgesi olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Kısa Dönem Eylem Planında, Türkiye'nin bilgi toplumuna dönüşümüne yönelik olarak, eğitimden sağlığa, teknik altyapıdan hukuk altyapısına, e-devletten e-ticarete bir dizi eylem tanımlanmıştır. Halen hazırlık çalışmalarına devam eden Bilgi Toplumu Strateji Belgesi, tüm kamu

ve özel sektör kuruluşlarına, sivil toplum kuruluşlarına ve vatandaşlara bilgi topluma geçiş sürecinde yol gösterici olabilecektir. Strateji Belgesinde yer verilecek hedefler, her kesim için bir referans noktası olabilecektir.

5.4.1. E-Dönüşüm Türkiye Projesi ve Elektronik Ticaretle İlgili Eylemler

Türkiye'nin elektronik ticaret yardımıyla küreselleşen pazardan daha fazla pay alması ve tüm işletmelerin, özellikle de KOBİ'lerin rekabet gücünün artırılması için Kısa Dönem Eylem Planında Türkiye'de e-ticaretin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına yönelik 6 eyleme yer verilmiştir. Türkiye'deki firmaların e-ticaret kullanımı henüz küresel pazarda etkin yer almalarını sağlayabilecek düzeyde değildir. E-ticarete ilişkin olarak KDEP'te yer verilen eylemler; tüm şirket bilgilerinin tutulacağı Şirket Sicil Kayıt Sisteminin kurulması, elektronik ticareti yaygınlaştırmaya yönelik e-ticaret ve e-iş bilincinin oluşturulması, e-ticaret hazırlık değerlendirme hizmetlerinin verilmesi, e-ticaret bilgi havuzu oluşturulması ve dış ticarete kullanılan bilgi ve belgelerin elektronik ortamda paylaşılması ile elektronik belgenin yaygınlaştırılmasıdır. Bu amaçlara ulaşıldığında, ülkemizde elektronik ticaretin gelişmesi ve yaygınlaşması için uygun ortam oluşturulmuş olacaktır.

Şirket bilgilerinin tutulacağı Şirket Sicil Kayıt Sistemi ile ilgili olarak Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) tarafından geliştirilmekte olan "Ticaret Sicili Arşiv ve Otomasyon Sistemi" ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından hazırlanan Sanayi.NET Bilgi Sistemi arasındaki farklılıkların tespitine yönelik görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler sonrasında, Bakanlık ile TOBB arasında "Ticaret Sicil Gazetesi Otomasyonu ve Arşiv Sistemi" çerçevesinde hayata geçirilecek proje ile, Ticaret Sicil Memurluklarından çevrimiçi toplanacak bilgilerin Bakanlık şirket veri tabanına aktarılması esasını benimsenmiştir. Buna ilişkin entegrasyonun, Merkezi Tüzel Kişilik Bilgi Sisteminin oluşturulması kapsamında gerçekleştirilmesi planlanmıştır (KDEP, 2005:4,5).

KOSGEB sorumluluğunda sürdürülen KOBİ'lerde e-ticaret ve e-iş bilincinin oluşturulması ve e-ticarete hazırlık değerlendirme hizmetinin verilmesi projesi kapsamında KOBİ'lerin e-ticarete yönlendirilmesi ve destek sağlanması amacıyla Ocak-Aralık 2004 döneminde 617 firmaya mali destek verilmiştir. KOBİ'lerde e-egitim hususunda çalışma grupları oluşturularak uzaktan eğitim ve e-egitim için gerekli çalışmalar tamamlanma aşamasındadır. Bu konu ile ilgili olarak Türk Telekom ve KOSGEB arasında altyapı kurulmasına yönelik olarak 2005 Mayıs'da bir protokol imzalanmış olup, tüm KOSGEB Merkezlerini birbirine bağlayacak telekonferans, video konferans, vb. altyapının kurulması planlanmaktadır (KOSGEB, 2005).

"e-Ticaret Bilgi Havuzu Projesi" ile başta KOBİ'ler olmak üzere bütün gerçek ve tüzel kişileri elektronik ticarete özendirme, bilgilendirmek ve e-ticarete hazırlamak amacıyla tüm tarafları bir araya getiren bir portal oluşturulması gerçekleştirme aşamasında olan e-dönüşüm planları arasındadır. Projenin temel hedefi Türkiye'de elektronik ticaretin geliştirilmesidir. Bu hedef doğrultusunda, e-ticaretle ilgili istatistikler, standartlar, mevzuat, makaleler, araştırma raporları, e-ticarete başlamak isteyenler için pratik bilgiler, e-ticaretle ilgili projeler, başvuru kaynakları, e-ticaret yapan firmalar listesi ve linkleri, başarı öyküleri, sektörden haberler gibi ortak bilgilerin ilgili kaynaklarından sağlanarak tek bir portalda birleştirilmesi amaçlanmıştır. Projede 2005-2006 yıllarında uygulamaya dönük çalışmalara başlanacağı ifade e-

dilmektedir. Yine bu amaçla ortak bir e-ticaret bilgi havuzu oluşturulmasına ilişkin etüd-proje çalışmalarının 2005 yılı başında tamamlanmasından sonra 2005–2006 yıllarında uygulamaya dönük çalışmaların gerçekleştirilmesi planlanmaktadır (DPT, 2005).

Gümrük Müsteşarlığı sorumluluğunda “Dış Ticarete Kullanılan Bilgi ve Belgelerin Elektronik Ortamda Paylaşılması” adı altında gerçekleştirilen, elektronik ticaret imkanlarından dış ticarete de yararlanılması amacıyla dış ticarete ilişkin belgelerin elektronik ortamda paylaşılması ve uluslar arası dolaşımının sağlanmasına yönelik projeye ilişkin olarak hazırlanan protokol imzalanmıştır. Dış Ticarete e- Belge Uygulama Grubu tarafından dış ticarete rol alan kurumlarca düzenlenen tüm belgelerin incelenmesine ilişkin çalışma prensibi ve standartları belirlenmiş durumdadır. Bu konuyla ilgili olarak, dış ticaret işlemlerinde kullanılan belgeler tespit edilerek bir envanter çıkarılmıştır. Ayrıca bu belgelerin uluslararası dolaşımının sağlanması kapsamında proje grubu tarafından ilgili uluslar arası kuruluşların çalışmalarına etkin katılım sağlanmaktadır (KDEP, 2005:38). 2005 Ocak ayı itibariyle KDEP çerçevesinde e-ticaret bölümünde yer alan eylemlere ilişkin teknik altyapının hazırlanması aşamasına gelinmiştir. Bu atılım ile internetin dış ticaretin gelişiminde kullanılması amaçlanmaktadır.

6. SONUÇ

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin 1990'lı yıllarda elektronik tabanlı enformasyon teknolojilerinin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Teknolojik ilerlemeler ve yenilikler teknoloji-yoğun ürünlerde maliyet düşüşlerine neden olmuş, bu maliyet düşüşü bilgiye en geniş ve hızlı bir biçimde ulaşmayı olanaklı kılmıştır. Bilgiye erişimin kolaylaşması, ticaretteki liberalizasyon politikaları ülkeler arasındaki küresel birleşme sürecini hızlandırmıştır. Ekonomik faaliyetler daha geniş bir coğrafyaya yayılmış ve endüstrilerde uluslararası iş bölümü anlayışı değişmeye başlamıştır. Yeni ekonominin yaygınlaşması vasıflı işgücü ve bilginin dönüşüm sürecinde anahtar değişken olmasına ve ülkelerde büyümeyi yönlendiren temel unsurlar olarak değerlendirilmesine neden olmuştur.

Yeni ekonomi sürecinin en önemli dinamiklerinden biri internetin yaygınlaşmasıdır. Bilginin ulaşılabilirliği ile tüketiciler, girişimciler ve çalışanların karar alma süreçleri iyileşmiş ve fiyat-ürün çeşitleri konusunda etkin bilgilenen tüketicilerin seçenek grubu genişlemiş, aracı ihtiyacı azalmıştır. Üretici ve satıcılar açısından stok ve idari maliyetler azalmıştır. Firmaların bilgiyi eşit şartlarda paylaşılabilmesi, uluslararası piyasalara kolay giriş-çıkış yapılabilmesi ve düşük maliyetle gerçekleşen bilgi alışverişi piyasadaki aksak bilgi probleminin çözümüne önemli katkıda bulunmuştur. Firmalar, internetle gelen rekabet yoğunluğuyla piyasada kalıcı olmak için sürekli kendini ve ürünlerini yenilenmek zorunda kalmıştır. Yeni ekonomi ürün ve hizmetlerinin üretiminde ölçeğe göre artan getirinin hakim olması bu endüstri kollarının giderek artan hızda büyümelerine neden olmaktadır. Bu piyasalarda çok önemli bir üretim faktörü olan bilgi, ekonomideki kıtlık kavramını değiştirmiş ve kullanılarak tüketilmeyen bir üretim faktörü olmuştur.

Türkiye'nin elektronik ticaret ve yeni ekonomi konusunda gerekli olan altyapı potansiyeli Avrupa ülkeleri ortalamasına yakın bir gelişme göstermektedir ve birçok gelişmekte olan ülkeye göre avantajlı konumdadır. Ancak, dönüşüm çabalarının çok

uzun bir zaman dilimine yayılmış olması, dönüşümün önündeki en büyük engeller olan hukuki ve teknik altyapıya ilişkin düzenlemelerde gecikilmesi ve potansiyelin zamanında değerlendirilememesi sonucuna yol açmıştır.

Türkiye’de, 1980–2000 yılları arasında politik hedef ve strateji belirleme aşamasında olan çalışmalar, 2002 yılı itibariyle hayata geçirilmeye başlanmış fakat değişimin meyveleri henüz toplanamamıştır. Yeni ekonominin önemli bir parçası olan e-devlete geçişte ciddi atılımlar ve gelişmeler söz konusudur. 2000’li yıllarda yaşanan gelişmelerin bir diğer ve önemli tetikleyici unsuru AB’ye giriş sürecinde Avrupa’nın üye ve aday ülkelere şart koştuğu hedeftir. Buna göre, AB üyesi devletler 2010 yılında dünyanın en rekabetçi, en dinamik ve bilgiyi en iyi kullanan ekonomileri olma hedefi gütmektedirler. Bu kapsamda AB’ye aday ve yeni üye 10 ülke için geçerli olan e-Avrupa+ Eylem Planı dahilinde olan Türkiye’de ciddi atılımlar yapmak bir zorunluluk haline gelmiştir. Acil Eylem Planında yer alan e-Dönüşüm Türkiye Projesi bu girişimin bir sonucudur. Bu dönemde ülkede yapılan çalışmaların önceki yıllardan farkı, son derece koordineli çalışmalar olmaları ve düzenli bir şekilde proje takibinin yapıyor olmasıdır.

e-dönüşüm kapsamında yapılan tüm çalışmalar gerek kamu gerekse özel sektörden bir çok kurumun işbirliği ile gerçekleştirilmektedir. Türkiye’nin e-devlete geçişi için gerekli olan yasal düzenlemelerin tümünün bir an önce hayata geçirilmesi gerekmektedir. Elektronik ticaret anlamında da yaşanan en büyük sorunların başında gelen güven-güvenilirlik öğeleri bu yolla çözülmüş olacaktır. Güvenilirlik için 15 Ocak 2004 tarihinde çıkan e-imza yasası en önemli gelişmelerden biridir. Yasanın getireceği faydaların vatandaşlara anlatılarak teşvik edilmeleri ve bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Sayısal imza olarak da anılan e-imza, elektronik ortamda iletilen bilgilerin, bunları gönderen kurum veya kişilere ait olduğunu doğrulayacak ve normal imzanın yerine yaygın olarak kullanılmasıyla gelişmesi sağlanmış olacaktır. e-İmza Yasası çıkmış olmasına rağmen etkin değildir. Belge doğrulama sistemlerinin güçlendirilmesi için en kısa zamanda Türkiye’de e-devlet bilgi yönetimi ve elektronik kayıt yönetimi politikaları geliştirilmeli ve elektronik ortamda bilgilerin doğrulanması için e-noter uygulaması başlatılmalıdır.

e-devlet “e-“ ile başlayan tüm ekonomik faaliyetlerin gerçekleşmesi zorunlu olan ilk aşamasıdır. e-devlet modeli yeni kamu yönetimi anlayışını da beraberinde getireceğinden kamu çalışanlarının bu yönde eğitimi şarttır. e-dönüşüm ve e-devlet büyük oranda bütünleşik ve açık bir iletişim ağı üzerinde bilginin dağıtılması, toplanması ve işlenmesi şeklinde çalışan bir örgütlenme olduğundan bilgiye erişim imkanlarının iyileştirilmesi ve erişim istasyonları kurulması gerekmektedir. Bilginin güvenliğine ve gizliliğine yönelik çalışmaların da mutlaka başlatılması gerekmektedir. Türkiye’de incelenen kamu siteleri içerisinde profesyonel bir güvenlik yaklaşımının çok önemli olduğu görülmektedir. Bilginin güvenliği konusunda bir çalışma grubu oluşturulmalı ve bununla ilgili altyapı çalışmaları en kısa sürede bitirilmelidir. Özellikle stratejik açıdan bilgiler önemlerine göre seviyelendirilmeli ve bilgiye erişim konusunda daha güvenli yaklaşımlar olan akıllı kartlar ve e-jeton kullanımına başlanmalıdır.

Türkiye için yeni ekonomi biraz da tarihle özdeşleşmektedir. Osmanlı İmparatorluğu Sanayi Devrimi ile başlayan sanayileşme sürecini kaçırmıştır. Türkiye, böylece bir gecikme ile sanayileşmesini henüz tamamlayamamış bir ülke konumundadır.

Bu nedenle bir yandan hem tarihsel bir açığı kapatmak, hem de yeni teknolojileri yakalayabilmek teknolojik yeteneğin kazanılmasına bağlıdır. Türkiye mevcut ekonomisiyle ilgili sorunlarını hızla çözebildiği ölçüde Yeni Ekonomiye uyum sağlayacak bir ülke profili çizebilir. Mevcut ekonomide; işsizlik, yüksek enflasyon, özel kesimde düşük verimlilik ve kamu kesimindeki ağır işleyen bir bürokratik mekanizmanın varlığı gibi sorunlar çözülmedikçe, Yeni Ekonomide de atılım yapılabilmesi mümkün görülmemektedir. Bu nedenle alınması gereken bazı orta ve uzun vadeli önlemler söz konusudur. Bu önlemlerin alınmasında en büyük rol kamu kesimine düşmektedir. DPT, TÜBİTAK ve TTGV gibi kurumlar enformasyon ekonomisinin önemini kavratmaya yönelik girişimlerde bulunmakta ve enformasyon altyapısına yönelik projeler hayata geçirilmeye çalışılmaktadır. Dış dinamiklerin etkisiyle özellikle e-Avrupa olgusundan hareketle Türkiye’de de e-devlet ve e-Türkiye projeleri üretilmeye başlanmıştır.

Türkiye’de iletişim sektöründe TTNET projesi ile altyapı sorunlarının bir kısmı giderilmiştir. Kişi başına düşen bilgisayar, internet bağlantısı sayısı türünden niceliklerin hızla yükselmesi, sunulan hizmetlerin ucuzlamasına bağlıdır. Türkiye’nin bilgi birikimi yeni teknolojilere hakim olma ve bu teknolojileri kullanarak en kısa zamanda bilgi toplumunun üyesi olma fırsatına cevap verecek durumdadır. Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin üretimi, ülkenin teknolojik kapasite ve yeteneğinin gelişmesi, uzun vadede mutlak bir hedef olarak yer almalıdır. Bununla beraber internet alanında da kısa vadede alınacak tedbirler ile önemli avantajlar elde edilebilir. Bu amaçla Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke için büyük önem taşıyan KOBİ’lere öncelik verilmelidir.

Türkiye henüz bütün sektörlerdeki üretimini yönlendirecek kadar yenilikler üretilip bunları mal üretimine yönlendirecek durumda değildir. Bu nedenle sektörlerin ihtiyaç duyduğu gerekli teknolojiler lisanslar yoluyla sağlanmaya çalışılmaktadır. Yapılan teknolojik yeniliklerinde büyük bir çoğunluğunun orta ölçekli işletmeler yoluyla gerçekleştirildiği gözlenmektedir. Bu nedenle KOBİ’lerin daha yoğun bir şekilde bilişim teknolojilerini kullanılır hale gelmeleri gerekmektedir. Türkiye ekonomisi için uzun vadeli çözüm bilgi teknolojileri üretebilir konuma gelmesidir. Dünya ile rekabet edebilen bir ekonomi ancak yoğun AR-GE ve bilgi teknolojileri üretimiyle gerçekleştirilebilmektedir. Bu nedenle AR-GE ve üretim alanlarında gerekli teşvik ve planlamaların yapılması, başta yazılım olmak üzere tüm bilişim sektöründe ve kritik teknolojilerde üretim yapılabilir hale gelmesi gerekmektedir. Bu amaçla yeterli kaynağın ve alt yapı çalışmalarının tamamlanması zorunludur. Türkiye’nin bilgi çağına geçmesi ve bilişim teknolojilerinden eksiksiz olarak faydalanması için bilişim teknolojileri eğitime önem verilmesi gerekmektedir. Bu amaçla, ilkokullardan başlamak üzere bilgisayar kullanabilecek ortamlar oluşturulmasına yönelik çalışmalar olumlu adımlardır. Fakat tüm toplumun kullanılabilirliğini sağlayacak çözüm bilgiye ulaşım maliyetlerini düşürecek uygulamalar olduğu dikkate alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akın, Bahadır (2001), Yeni Ekonomi, Strateji, Rekabet, Teknoloji Yönetimi, Çizgi Kitabevi.
- Atkinson, R. D. ve H. Court Randolph (1987), “New Economy Index”, Progressive Policy Institute Technology, <http://www.neweconomyindex.org/introduction.html>, (Erişim Tarihi: 15.3.2005).
- Baily, M. ve R. Z. Lawrence (2001), “Do We Have a New E-conomy”, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA, Working Paper No. 8243.
- Cansen, Ege (2000), “E-Ticaretin Ekonomisi”, Hürriyet, 24.Mayıs:11.
- Ceyhun, Yurdakul ve Ufuk Çağlayan (1997), Bilgi Teknolojileri Türkiye için Nasıl Bir Gelecek Hazırlamakta, Yayın No: 361, Bilim Dizisi: 10, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Coates, David ve Ken Warwick (1999), “The Knowledge Driven Economy: Analysis and Background”, (Paper Presented at a Conference Jointly Organized By The Department Of Trade and Industry and The Centre for Economic Policy Research), London: pp.11-22.
- Cussumano, Michael ve Richard Selby (1995), Microsoft Secrets, New York: Free Press.
- Demir, Hüseyin (1996), “Dış Ticaretimizde Kobi’lerin Yeri ve Önemi”, Dış Ticaret Dergisi, KOBİ Özel Sayısı, Aralık, Ankara, ss.40-52.
- Dolanbay, Coşkun (2000), E-ticaret, Sistem Yayınları, Ankara.
- DPT (2005), http://www.dpt.gov.tr/2005_gost/25_zip.html, (Erişim Tarihi: 03.02.2005).
- Drucker, Peter (1998), “From Capitalism to Knowledge Society”, The Knowledge Economy, Butterworth: Woburn, pp.120-131.
- DTM (2004), “Elektronik Ticaret, Elektronik Ticaretin Yararları”, Dış Ticaret Müsteşarlığı Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu, <http://www.etkk.gov.tr/#yararlari>, (Erişim Tarihi: 11.09.2004).
- DTM (2005), “Dış Ticaret İstatistikleri”, <http://www.dtm.gov.tr/ead/istatistik.htm>, (Erişim Tarihi: 15.11.2005).
- Eğilmez, Mahfi (2000), “Yeni Ekonomi ve İletişim”, Bersay Stratejik İletişim Danışmanlığı Paneli, www.mahfiegilmez.nom.tr/eser.htm, (Erişim Tarihi: 15.10.2000).
- Gordon, Robert (2000), “Does the ‘New Economy’ Measure up to the Great Inventions of the Past?”, Journal of Economic Perspectives, Number: 14, Fall, pp.49-74.
- Göker, Aykut (1995), Bilim, Teknoloji, Sanayi Üçlemesi, Sarmal Yayınları, İstanbul.

- Gürlelel, Can Fuat (2001), “Türkiye Yeni Ekonomi Trenini Henüz Kaçırmadı”, MAG NTV Magazin, Mart 2001, Sayı:19, ss.11-23.
- IMF (1997), World Economic Outlook: Globalization: Opportunities and Challenges, International Monetary Fund Publication, May, IMF: Washington D.C.
- KDEP (2004), “E-Dönüşüm Türkiye Projesi Kısa Dönem Eylem Planı Değerlendirme Raporu”, N.3, Devlet Planlama Teşkilatı, <http://www.dpt.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 08.02.2005).
- KDEP (2005), “E-Dönüşüm Türkiye Projesi Kısa Dönem Eylem Planı Değerlendirme Raporu”, Ocak 2005, No.4, Devlet Planlama Teşkilatı, <http://www.dpt.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 08.02.2005).
- KOBİNET (2005), <http://www.kobinet.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 22.10.2005).
- KOSGEB (2005), <http://www.kosgeb.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 20.10.2005).
- Kotler, Philip ve Ravi Achrol (1999), “Marketing in the New Economy”, Journal of Marketing, Special Issue, No:63, pp.146-163.
- May, Paul (2000), The Business of Commerce, Cambridge University Press, Cambridge.
- Microsoft Intel (2001), “Türkiye’den Örneklerle e-iş Gerçeği”, <http://microsoft.com.tr>, (Erişim Tarihi: 26.09.2003).
- Moğol, Sevim (2001), “Yeni Ekonomi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi S.B.E., Ankara.
- Naisbitt, John ve Patricia Aburdene (1998), Mega Trends 2000, (çev. Erdal Güven), Form Yayın, İstanbul.
- OECD (1997), http://www.oecd.org//publications/pol_brief/1997/9701_pol.htm, (Erişim Tarihi: 14.05.2004).
- OECD (2004a), <http://www.oecd.org.html>, (Erişim Tarihi: 14.05.2004).
- OECD (2004b), “e-Transformation Turkey Project: Turkish Case for e-Government”, OECD Meeting of Senior Officials from Centers of Government on Using New Tools for Decision-Making: Impacts of Information, Communication and Organisation, October 7-8, İstanbul, Turkey.
- Ölmezoğulları, Nalan (2001), “Yeni Ekonomi ve Etkileri”, 5. ODTÜ Ekonomi Kongresi, Ankara, http://www.ba.metu.edu.tr/_BA-web_effects_new_atj.pdf.
- Pak, Kemal (2001), “Bilgi Teknolojileri ve Yeni Ekonomi”, http://www.tubitak.gov.tr/_tr/birimler/baskanlik/konusmalar/eso-acis_n.html, (Erişim Tarihi: 24.11.2003).
- Peters, Tom (1993), Liberation Management, Pan Books, London.
- Resmi Gazete (2003), VII- Bilgi ve İletişim Teknolojileri, S.25273, 28.10.2003:202-207

- Ryan, Henry ve Edward Peartree (1999), "The Information Revolution and International Security", *Is There an Information Revolution?*, Waldrop: CSIS, pp. 1-25.
- Sarıaslan, Halil (1996), "İmalat Sanayindeki KOBİ'lerin Durumu ve Sorunları", *Dış Ticaret Dergisi*, Aralık, S.27, Ankara, ss.49-60.
- Smith, Keith (2002), "What is the Knowledge Economy?", *Knowledge Intensity and Distributed Knowledge*, Special Issue, UNU/INTECH Discussion Papers, S.6, June, pp.77-86.
- Söylemez, Alev (2001), *Yeni Ekonomi*, Boyut Yayıncılık, İstanbul.
- Stone, Nan (1998), "The Old and The New Economy", *Harvard Business Review*, November- December: pp.3-12.
- Thurow, Lester (1997), *Kapitalizmin Geleceği*, (Çev.: Serpil Demirtaş, Nebil İlseven), Sabah Kitapları, İstanbul.
- TİM (2004), "Türkiye Geneli İhracat Verileri", <http://www.tim.org.tr/Anasayfa.asp>, (Erişim Tarihi: 08 02 2005).
- TÜBİTAK (2001), "Türkiye için Elektronik Ticarete Geçiş Durum Değerlendirmesi ve Pilot Uygulama Projesi", ss.:27-37, www.bilten.metu.edu.tr/pdf/etsop.pdf, (Erişim Tarihi: 12.05.2005).
- UNCTAD (2000), "Secrets of Electronic Commerce: A Guide for Small and Medium Sized Exporter", International Trade Center, UNCTAD/WTO.
- WTO (2004), http://www.wto.org/search/electronic+commerce/_doc-number=8, (Erişim Tarihi: 08.06.2004).
- Yücel, İ. Hakkı (1997), *Bilim ve Teknoloji Politikaları: Ülke Örnekleri*, DPT, Ankara.